4. Spatiul liturgic

De reţinut:

1. Începând cu primii creştini, care nu aveau nici templu, nici altar, nici jertfă din cele văzute, materiale, s-a răspândit profunda convingere că altarul este însuşi Cristos, preot, miel şi în acelaşi timp altar de jertfă (*Evr* 4,14; 13,10; *Ap* 5,6). În zilele noastre, despre această convingere ne vorbeşte unul dintre cele mai strălucitoare şi rare rituri, Ritul dedicării altarului şi bisericii. În cadrul ritualului, altarul este uns cu Sfânta Crismă, şi cine este CEL UNS?

2. Cum s-au născut bisericile creştine ca spaţiu de cult? La sfârşitul secolului al II-lea, Marcus Minucius Felix (unul dintre bărbaţii iluștri evocaţi de Sfântul Ieronim şi unul dintre cei mai mari apologeţi creştini alături de Sfântul Iustin şi Tertulian) scria cu mândrie: „noi nu avem nici templu, nici altar, nici jertfă.” Creştinismul primar voia să se evidenţieze prin cultul spiritual, „în duh şi adevăr” (*In* 4, 21-23), distanţându-se de elementele de cult esenţiale specifice celorlalte religii (templu, altar, jertfă), după cum subliniază *Scrisoarea către Diognet*: „cultul nostru este invizibil deoarece nu este o rânduială umană”. Pentru primii creştini, Templul era Cristos („Dărâmaţi acest templu şi în trei zile îl voi ridica!” *In* 2,19; „Oare tu îmi vei zidi o casă ca să locuiesc în ea?” *2Sam* 7, 5-16; templu neridicat de mână de om *Evr* 8, 2; 9, 11).

Dacă cultul creştin s-a vrut pur spiritual, cum s-a ajuns atunci ca imediat după Edictul din Milano (313), la numai câţiva ani, să se înceapă ridicarea monumentalelor bazilici şi a numeroase biserici? Răspunsul stă în faptul că religia creştină nu a renunţat niciodată în totalitate la semnele vizibile, materiale: în definitiv, fără materia pâinii şi a vinului ar fi fost imposibilă Euharistia; apoi au existat dintotdeauna locuri stabile de întâlnire pentru celebrarea Euharistiei, fie ele catacombe sau case simple, denumite *domus ecclesiae*, după cum erau cele în care predica şi celebra Sacramentul unităţii apostolul Paul când mergea în diferite comunităţi. S-a crezut în mod greşit că religia creştină, prin renunţarea aparentă la altar, templu de piatră, jertfă materială, a dorit să repudieze originile sale iudaice. De fapt, primii creştini nu au uitat niciodată că provin şi datorează multe fraţilor lor mai mari în credinţă. Cauza trebuie căutată în altă parte, în persecuţii în primul rând şi apoi în religia zeului persan Mithra care domina Imperiul Roman. În subsolul bazilicii Sfântul Clement de lângă Colosseum, ridicată deasupra unui templu al lui Mithra, găsim următoarea inscripţie: „Ne-ai răscumpărat, Mithra cu sângele tău preascump”. Sfântul Iustin, vorbind în prima Apologie despre desfășurarea Euharistiei, scrie: „demonii malefici imită aceasta (rânduiala euharistiei) în misterele lui Mithra”. În religia lui Mithra existau elemente tulburător de asemănătoare creştinismului. Aşadar, cea mai bună metodă de diferenţiere între creştini şi păgâni era aceasta: Mithra avea temple şi altare maiestoase, jertfe şi petreceri; pentru creştini toate acestea nu aveau aşa mare importanţă, întrucât erau suplinite de Cristos. Dar odată obţinută libertatea religioasă şi căzut în desuetudine cultul lui Mithra, nemaiexistând pericolul ca noii veniţi să creadă creştinismul un fel de religie mitraică uşor îmbunătăţită, au înflorit şi locurile sacre demne, clare, materiale, în spaţiu deschis, neascuns.

În concluzie, la început, creştinismul nu a avut locuri publice, oficiale de cult deoarece existau 2 probleme: 1) persecuţiile şi 2) Creştinii repudiau ideea de elemente fixe (chiar dacă aceasta i-a costat acuze de ateism şi impietate, căci ce fel de religie obscură e cea care nu are templu, altar şi jertfă?) pentru a nu fi confundaţi cu păgânii, în special cu adepții lui Mithra.

În aprofundarea spaţiului sacru vom lua ca referinţă biserica, locul care prin sacralitate şi prin arhitectură facilitează întâlnirea dintre Dumnezeu şi om şi care în mare e compusă din:

- **prezbiteriu**, zona în mod voit deosebită, de o importanţă majoră, delimitată prin înălţare faţă de restul locului de cult, unde găsim altarul, amvonul, tabernacolul și *sedes*-ul, catedra celebrantului principal.

- şi **navata**, locul unde stau credincioşii.

1. Altarul. Termenul de „altar" vine din latinescul *adolēre* care înseamnă a face să ardă, făcând trimitere la rolul său sacrificial. Dar pentru noi, creştinii, altarul nu este doar masa sacrificiului lui Cristos, este Cristos însuşi, de aici centralitatea altarului în fiecare biserică ca punct focal al atenţiei. Altarul trebuie să fie unul, întrucât unul este Cristos, uşor distinctibil, fix şi preferabil din piatră, întrucât Cristos este stânca de nestrămutat pe care se zideşte întregul edificiu al existenţei creştine (*Mt* 7,24-27; *1Cor* 10,4; *Is* 26,4; *Dt* 32,4; *Ps* 31,3-4; *Ps* 89, 27), este piatra pe care au aruncat-o zidarii dar a ajuns piatra din capul unghiului (*Ps* 118, 22), nelipit de perete (inducând ideea de inaccesibilitate), ci ușor înconjurabil ca semn al unirii fraţilor în jurul lui Cristos la masa sfântă.

Demnitatea altarului constă în faptul că el este masa Domnului. Prin urmare, dacă din cele mai vechi timpuri se ridică altare pe mormintele martirilor, nu sunt trupurile martirilor care aduc cinstea altarului, ci mai degrabă este altarul care aduce cinste mormintelor martirilor. Tocmai pentru a cinsti trupurile martirilor şi ale altor sfinţi şi pentru a scoate în evidenţă faptul că jertfa membrelor Trupului lui Cristos îşi are izvorul şi semnificaţia în jertfa lui Cristos, capul acestui trup, se cuvine ca altarul să fie ridicat pe mormintele martirilor sau să fie aşezate relicve ale lor sub altar, astfel încât „aceste victime victorioase să se afle în locul în care Cristos se oferă ca victimă. El totuşi stă pe altar, deoarece a suferit pentru toţi; aceştia, întrucât au fost răscumpăraţi prin patima sa vor fi aşezaţi sub altar" (Sfântul Ambroziu). Aşezarea martirilor sub altar corespunde viziunii apostolului Ioan din Apocalips: „Am văzut sub altar sufletele celor care au fost jertfiţi pentru cuvântul lui Dumnezeu şi pentru mărturia dată pentru el" (*Ap* 6,9)

Fiind altarul simbolul lui Cristos şi locul unde se săvârşeşte jertfa de pe Calvar, Biserica îl înconjoară cu tot respectul. Astfel, în semn de respect, preotul se înclină profund în faţa lui, îl sărută când începe şi se termină Liturghia şi îl tămâiază. Tot <u>în semn de respect trebuie evitat să se aşeze pe el alte lucruri în afară de cele strict necesare pentru Liturghie</u>, deoarece altarul nu este seră de flori, ori depozit de cărţi, de căniţe, sau mai nou de dezinfectant. Tocmai pentru a nu pune nimic pe Cristos, liturgia recomandă ca până la ofertoriu el să fie gol. În acest sens, este recomandat ca celebrantul principal să prezideze liturgia Cuvântului de la *sedes*, iar de la Ofertoriu să fie aşezate pe altar Liturghierul, corporalul şi cele necesare pentru Liturghie.

În trecut deasupra altarului, simbolul lui Cristos, era construit un baldachin, numit *ciborium*. Era o recunoaşte a regalităţii lui Cristos întrucât asemenea baldachine se găseau deasupra tronurilor regale: erau semnul regalităţii.

2. Amvonul sau pupitrul. Liturghia are două părţi: liturgia Cuvântului lui Dumnezeu şi liturgia euharistică. La fiecare dintre ele se oferă credincioşilor o hrană sufletească. E normal, prin urmare, ca fiecare să aibă la dispoziţie o masă proprie. Dacă pentru euharistie masa este altarul, pentru Cuvântul lui Dumnezeu masa este locul de unde se vesteşte sfânta Scriptură.

Iniţial locul de unde se proclama şi se explica Evanghelia era catedra episcopului sau, pentru celelalte lecturi, scaunele preoţilor şi ale celorlalţi clerici. Când mai târziu bisericile s-au mărit, din motive de acustică, s-a simţit nevoia ca lecturile biblice să se facă dintr-un loc mai aproape de popor. Astfel au început să se facă la balustrada presbiteriului care a fost

deplasată spre navata centrală. La această balustradă s-a ridicat o tribună la care se ajungea pe nişte trepte. Această tribună se numea amvon (de la grecescul *anabanein* = a urca).

În amenajarea amvonului lucrul cel mai important de care trebuie ţinut cont este ca cel care citeşte să fie văzut şi auzit cu uşurinţă de către credincioşi. Trebuie să fie fix, nu mobil, frumos, curat, demn de Cuvântul lui Dumnezeu şi, prin construcţia sa, să apară legătura lui cu masa euharistică, adică cu altarul. El trebuie să fie suficient de spaţios pentru ca atunci când este cazul, să încapă mai mulţi lectori. De la amvon sau de la pupitru se citesc lecturi biblice, psalmii responsoriali şi preconiul pascal, se ţine omilia şi rugăciunea credincioşilor. Folosirea pupitrului nu exclude refolosirea amvoanelor vechi, dacă sunt funcţionale. De cele mai multe ori acesta este abandonat pentru faptul că este situat sus, peste capetele oamenilor, lăsând impresia că cel care citeşte priveşte lumea de sus. În realitate, prin poziţia înaltă nu este onorat un lector ci Cuvântul lui Dumnezeu care vine de sus, de la Părintele luminilor. Vălul de culoarea zilei care acoperă pupitrul amvonului arată că acesta este un obiect liturgic.

3. *Sedes*-ul sau scaunul celebrantului principal. Împreună cu altarul, în presbiteriu s-a aflat întotdeauna scaunul de la care celebrantul prezidează adunarea liturgică. Poziţia normală este cu faţa spre popor şi cât mai aproape de popor. Normele liturgice stabilesc ca scaunul celebrantului să nu aibă aspect de tron.

Scaunul de la care prezidează episcopul se numeşte catedră (*cathedra*) deoarece, în mod obişnuit, episcopul învăţa poporul de la acest scaun şi nu de la amvon. Din cele mai vechi timpuri, scaunul episcopului avea o notă de distincţie. Avea o poziţie mai înaltă spre a scoate în evidenţă funcţia deosebită a episcopului, astfel încât, notează sfântul Augustin, episcopul putea să-i vadă şi să-i supravegheze pe toţi cei prezenţi în catedrală. Era normal de vreme ce episcop în traducere înseamnă tocmai supraveghetor. Importanţa scaunului episcopal, care după normele în vigoare nu trebuie să mai aibă baldachin, a fost şi este scoasă în evidenţă de un rit special, care are loc în cadrul ceremoniilor de instalare a unui nou episcop, numit întronizare sau înscăunare.

Poziţia mai înaltă pe care o ocupă scaunul celebrantului nu poate fi motiv de mărire deşartă. Scria Sfântul Augustin: „E necesar ca în adunarea creştinilor capii poporului să stea într-un loc mai înalt, să se distingă prin însuşi scaunul lor şi funcţia lor să iasă suficient în evidenţă; nu e necesar însă să se mândrească la scaunul lor” (*Sermo* 95,5).

De la *sedes*, întrucât este locul celui care învaţă, este recomandat (în funcţie de spaţiu şi poziţie) să se prezideze întreaga liturgie a Cuvântului, aşadar de la începutul Liturghiei până la Ofertoriu.

4. Tabernacolul. Păstrarea ostiilor consacrate destinate în special împărtăşirii bolnavilor şi a muribunzilor a cunoscut în decursul veacurilor diferite locuri şi diferite forme. Sfântul Iustin scria în secolul al II-lea că după celebrarea Liturghiei diaconii duceau Sfânta Împărtăşanie celor absenţi.

Mai mult, în primele veacuri creştinii puteau păstra acasă Sfânta Împărtăşanie şi o luau singuri zilnic, mai ales în timpul prigoanelor. Sfântul Hipolit îi avertiza pe la anul 200 pe creştinii din Roma să fie atenţi „ca nu cumva să mănânce din Euharistie vreun păgân sau să cadă şi să se piardă din ea”.

Cum se păstra Euharistia în biserici? Primele informaţii în această privinţă ni le dau Constituţiile apostolice: în Orient Euharistia era păstrată într-o încăpere de lângă prezbiteriu numită *pastoforia*. În Occident această încăpere se numea *secretarium* sau *sacrarium* (sacristia). Cheile le ţineau diaconii, ei având din cele mai vechi timpuri misiunea de a administra Sfânta Împărtăşanie. În această încăpere, Euharistia era păstrată într-un dulap.

Abia începând cu secolul al XIII-lea Taina Sfântă a început să fie păstrată în nişte tabernacole în formă de turn sau de monstranţe uriaşe situate între altar şi peretele din spate. În secolul al XVI-lea, din iniţiativa episcopului de Verona Matteo Gibertti şi prin zelul Sfântului Carol Boromeu, tabernacolul din spate a ajuns să fie aşezat chiar pe masa altarului în faţa celebrantului. În această formă s-a menţinut până în zilele noastre.

Conform normelor liturgice actuale, locul unde se păstrează Sfânta Euharistie trebuie să se distingă prin nobleţe şi prin frumuseţe. Se recomandă cu căldură ca locul să fie adaptat pentru rugăciunea personală a credincioşilor care vor să se închine lui Cristos prezent în Sfânta Euharistie. În acest scop, bisericile în care se celebrează des cununii şi înmormântări sau sunt deosebit de vizitate întrucât sunt sanctuare de pelerinaj sau deţin opere de artă, se recomandă ca Euharistia să fie păstrată într-o capelă separată de corpul central în care creştinii se pot reculege nestingheriţi.

Tabernacolul trebuie, să fie solid, inviolabil şi netransparent. Cheia tabernacolului trebuie păstrată cu cea mai mare grijă. Prezenţa Euharistiei trebuie semnalată credincioşilor prin văl sau prin alt mijloc potrivit, stabilit de autoritatea competentă. Conform tradiţiei, în faţa tabernacolului trebuie să ardă permanent o candelă sau o lampă cu lumină naturală în semn de cinstire a Domnului prezent în Euharistie.

Angajare şi reflecţie:

1. Dau cinstea cuvenită spaţiului sacru, „cortul” şi „arca” prezenţei lui Dumnezeu în mijlocul nostru?

2. Cinstesc cum se cuvine altarul, întrucât el este însuşi Cristos?